

חבל נחלתו

סימן ה

מנגינות פסולות

שאלה

האם מותר לקחת מנגינה אשר שימשה לע"ז ולנגן אותה? האם מותר לחבר לה מילים בעברית? האם מותר להתאים לה פסוק מתהילים? מה הדין במנגינות של שירי חול ועגבים?

תשובה

א. הביא הבית יוסף (יו"ד סי' קמב אות טו): "כתב רבינו ירוחם (ני"ז ח"ה קנט.) אסור לשמוע כלי שיר של עבודה זרה או להסתכל בנוי עבודה זרה כיון שנהנה בראייה כך מוכח בפרק כל שנה (פסחים נו.) מהו"א דא"ר שמעון בן פזי קול ומראה אין בהם מעילה אבל איסור יש בהם".

טעם האיסור נראה לומר שהמנגינות אוצרות בתוכן את טעמה ואיכותה של הע"ז, וע"כ המנגן נהנה מע"ז ומושפע במישרין או בעקיפין מע"ז.

ובהסתכלות כוללת, ביחס לחכמת המוזיקה כאחת מכלי התרבות העיקריים בעולם, שימשה לביטוי הנפשיות האנושית, הליכי נפשו: שמחותיו ויגונותיו, אמונתו ויאושו בוטאו בצליל ולפעמים במלל המשובץ במנגינה. וכיון שרוב תרבותו של העולם הקדום היתה מסביב

לע"ז ממילא חלק גדול מכל המנגינות שמשו לע"ז. ע"כ ככל שהמנגינה עתיקה יותר סביר שמקורה בע"ז ואביזריה. סימן לדבר הוא צלמו של נבוכדנאצר (דניאל ג, ז): "כל קבל דנה בה זמנא כדי שמעין כל עממיא קל קרנא משרוקיאתא קתרוס שבכא פסנטרין וכל זני זמרא נפלין כל עממיא אמיא ולשניא סגדין לצלם דהבא די הקים נבוכדנצר מלכא".

ולהבדיל בין הטמא לטהור: "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה בתפים ובמחצלת" (שמות טו, כ).¹

וכיון שהמוזיקה על כל הופעותיה היא כלי ביטוי, ממילא יש בה קודש ויש בה חול ויש בה טמא, ככל כלי ביטוי של האדם, אלא בניגוד לפרוזה ושירה שפירוש המילים מברר את תוכן המאמר, הרי בנגינה, הפעולה הנפשית על השומע מושפעת מנפשיותו של היוצר ומיכולתו להעבירה לתוך המנגינה שיצר. וממילא אם נפשיותו ביצירתו מקורה בקודש, אף המוזיקה תבטא זאת, ואם להיפך אף היא תשפיע את טומאת יוצרה.

וע"כ לקיחת מנגינה אשר שימשה לחול (ולא לטומאה), היא נסיון להקדיש חולין,

1. כתב בספר חסידים (מרגליות, סי' שב): "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים (דברים יט, יד) שתקנו הנגונים שלא יאמר נגון של תורה לנביאים וכתובים ושל נביאים לתורה ולכתובים ושל כתובים לתורה ונביאים אלא כל ניגון כמו שהוא מתוקן שהכל הלכה למשה מסיני שנאמר (שמות יט, יט) יעננו בקול".
ועי' בברית עולם שהתקשה בגדר של הל"מ.

חבל נחלתו

ליהודי אמור לי ניגון נעים שאתם משבחים בו לאלהיכם אל יאמר לו שלא יהא על ידו".

מבואר מדברי ספר חסידים שאין להעביר מנגינות מישראל לנכרים ולא להיפך, והאיסור מצד חילול הקודש.

ובשור"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סי' קיא) כתב: "ובדבר לשמוע הניגונים שמנגיין לע"ז ודאי אסור דהא המנגן לע"ז אף לאלו שאין דרכן בכך עובר בלאו שהוא דרך כבוד כמו מנשק וכדומה בסנהדרין דף ס"ג ואיפסק ברמב"ם פ"ג ה"ו שכן כל כיוצא בדברי כבוד האלו ובהיתה דרך עבודתו חייב מיתה וא"כ ודאי אסור להתכוין לשמוע ואם מכל שיר יש בזה איסור הנאה אם הכלי שיר מיוחדים לזמר לעכו"ם ואף אם אין בקול איסור דאורייתא דאין בו ממש מ"מ אסור מדרבנן עיין בפסחים דף כ"ו, ובר"ה דף כ"ח משמע דאסור מדאורייתא עיי"ש, ואם רק ניגון מאנשים שמזמרין לעכו"ם לא נמצא שיהיה אה"נ אבל ודאי אסור להתכוין לשמוע כדי ליהנות או כדי להתבונן בעבודתם. אך לשמוע הניגון הזה מפי אנשים כאלו שאין מתכוונים לע"ז אלא לזמר בעלמא אף שאין בזה איסור אם הוא בלא המלים שמשבחין להבליהם, מ"מ מכוער הדבר. ואם מזמרין בהמלים של שבחי ההבל אסור אף באין מתכוונים לע"ז. ואם הכלי שיר אין מיוחדים לע"ז והמנגנים הם אנשים שאין מתכוונים לע"ז ליכא ג"כ איסור, באופן שליכא איסור דכלי שיר מצד איסור זמרא בזה"ז, אבל מכוער הדבר. אבל בספרי אגרות משה סימן קס"ו כתבתי שבזמרא דמנא יש להחמיר בזה"ז אף בניגונים כשרים עיי"ש". ועי"ע בשור"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' מז).

והשאלה היא האם המשלב באמת מצליח להפוך את החול לקודש או שהקודש שבמילים שהוא מחבר למנגינה – יוצא לחולין. וכש"כ אם הוא נוטל מנגינות שמקורן מע"ז.

הב"י עוסק בשמיעה של מוזיקה שידוע שהיא מוזיקה של עבודה זרה ואוסר לשומעה, השאלה שהעלינו היא נטילתה של אותה מנגינה ושימוש בה בתכני קודש לפיוט או פרק תהילים.

ב. התייחסות ברורה לשאלה שהעלינו נמצאת בספר חסידים.

כתב בספר חסידים (מרגליות, סי' רלח): "לא ילמוד אדם לגלח (=כומר נכרי) אותיות (=עבריות), ולא ינגן לפניו זמר נעים פן ינגן הגלח בע"ז שלו אותו נגון. וכל שמנגנים בפני ע"ז לא יעשה אותו נגון להקב"ה".

היינו, הוא אוסר "העברות" לשני הכיוונים לא מע"ז לישראל ולא מישראל לע"ז אע"פ שאינו כולל זאת בהנאה מע"ז אלא כחילול הקודש. משמע שאינו רואה את האותיות העבריות או את הנגינות כתוכן אלא ככלים המבטאים את התוכן, ולכן אוסר להעבירם מקודש לטומאה.

ובדומה כתב בספר חסידים (מרגליות, סימן תשסח): "ויזהר מי שיש לו קול נעים שלא יזמר נגונים נכרים כי עבירה היא ולכך נברא קולו נעים לשבח בוראו ולא לעבירה. ואדם יפה ישמור עצמו מניאוף כי לא לכך נברא יפה".

ועוד בספר חסידים (מרגליות, סי' תכח): "אם יש פיוט שנעשה כומר לשבח ע"ז ונראה לישראל שהוא שבח נאה, לא יאמר אותו בלשון קודש להקב"ה. וכן בהמשך (סי' תכט): "אם יש מין שרוצה לעשות פיוט לע"ז או נכרי שרוצה לעשות לעבירה ואמר

ג. מקצת דברי ספר חסידים הובאו ברמ"א (או"ח סי' נג סכ"ה): "וש"צ המנבל פיו או שמרנו בשירי הנכרים ממוחזין בידו שלא לעשות כן, ואם אינו שומע מעבירין אותו (כל בו דף קנ"ה ע"ד)".
 ובאר המגן אברהם (סי' נג ס"ק לא): "לא בשירי הנכרים – כלומר בניגון שמנגנין בו לע"א ס"ח סי' רל"ח".
 נראה מדברי המג"א שהנאסר הוא דוקא בניגון שמנגנים בו לע"ז ולא בניגון חולין שהם מזמרים בו לשמחותיהם. לא מבואר מדברי המג"א האם המדובר בש"צ שמנגן כן בעת התפילה או שמנגן לעצמו או לציבור שלא בשעת התפילה. ההשוואה לניבול פה מלמדת שאף אם עושה זאת שלא בשעת התפילה פסול מלהיות חזן

ד. בשו"ת הב"ח (ישנות, סימן קכז) נמצאת פיסקה שהושמטה ממהדורת פרנקפורט, בה הוא מתייחס לשאלה האם בהעברת נגינות של ע"ז לתפילות יש משום הליכה בחוקות הגויים וז"ל: "מה שמזמרים בבתי כנסיות בניגונים שמזמרים בהם בבית תפלתם. נראה שאין אוסר אלא דוקא באותן ניגונים שהם מיוחדים להעכו"ם מאחר שהוא חוק לע"ז כמו מצבה שאסורה בכל מקום מפני שעשאוה כנענים חוק לע"ז. ואין ראייה להתיר גם את זה מהא דתנן בפ' ד' מיתות מצות הנהרגין היו מתזים כו' ע"ש ובגמא' תנינא: א"ל ר' יהודא לחכמים אף אני יודע שמיתה מנוולת היא ע"ש, וא"כ איכא למימר ה"נ בניגונים, דלאו מיניהו קא

2. שו"ת חלקת יעקב או"ח סימן סד אות ב) כתב: "מי יתן והי' אשר יתכשר דרא להיזהר מבלתי שמוע זמרת הרדיו, אבל לדאבונינו העולם אינם נזהרים כלל בזה ורק חסידים ואנשי מעשה, וראיתי בני עלי' והם מועטים, וצריכין למשכוני אנפשי' להתיר וללמד זכות, ומי התיר שארי הדברים הנאמרים בשו"ע תק"ס לאסור משום אבלות לאחר החורבן, לבנות בנינים מהודרים מבלי לשייר אמה על אמה ובעניני עריכת השולחן ותכשיט יעו"ש ועי' בחכ"א וז"ל וצ"ע שכל זה אין נוהגין כלל, וזמרת הרדיו עכ"פ יש לסמוך על שיטת רש"י ותוס' בגיטין דרק בבית המשתה על יין או שרגיל בכך כלשון הרמ"א כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר, וכלשון התוס' גיטין ז' א' ד"ה זמרא, "שמתענג ביותר" ובהגהות מרדכי ריש גיטין דדוקא במשתה בלא אכילה הוא דאסור שכן דרך עכו"ם אבל במשתה של אכילה מותר, ומובא גם במשנ"ב להלכה, ומה שהביא משו"ע נ"ג משירי נכרים דאסור אינו ענין לכאן, דהא מבואר שם במג"א ס"ק ל"א דזה דוקא בניגון שמנגנים כן לע"ז, ובבאה"ט שם בשם ב"ח בתשובה ניגון שמיוחד בבית ע"ז וזה נוגע לאבק ואביזרהו דע"ז, אבל ברדיו ידוע שאינו זמרת ע"ז רק זמר סתם ויש רק חשש אבלות דאחר החורבן ועל זה אנו סומכין על שיטות הנ"ל להתיר, ואם לפעמים נשמע קול אשה או שירי חשק ועגבות ודאי היא דאסור וצריכין להיזהר. ויש עוד סברא גדולה להתיר כיון דבשעת הגזירה לאסור הזמרא מטעם אבלות לא היה עדיין הרדיו לא חל הגזירה על הרדיו וכהאי דב"י בס' י"ג מובא במג"א ומחצה"ש סוסי' ש"א וז"ל כיון דבימיהם דלא הי' גנאי לא אסרו חכמים אע"פ שבימינו איכא גנאי מ"מ לא נגזור ונחדש גזירה חדשה ונשאר בהיתרו, ואין זה דומה למין כלי זמר שיתחדש אע"פ שלא הי' בשעת הגזירה דודאי אסור משום דהגזירה היתה כל מיני כלי זמר, והסברא נותנת דאף כ"ז שיתחדשו בכלל, אבל הרדיו שאין רואים כלל המנגן ובא ממרחק רב עפ"י חדשות הטבע מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה, ואף שהיא רק סברא בעלמא ומי שירצה יכול לדחותה מ"מ סניף יש".

חבל נחלתו

מתבאר מדבריו שבעל מעשה רוקח (ר"א מאמסטרדם) אוסר אף נגינות חול של נכרים, בעוד שמהר"ם די לונזנו מתיר. ו. בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' יב) דן באריכות גדולה האם מותר לנגן קטעי תפלה ובקשות בניגוני עגבים.

הוא פותח בכך כי "תועבה היא להלביש דברי – קדושה במלבושים צואים כאלה שריח של זנות נודף מהם ומטמאים ומטממים את הגוף ואת הנפש וצא טמא יאמר עליהם שלא להכניסם במקומות קודש של בביהכ"ס מקדשי-המעט של האומה... באשר הניגון הוא בהרבה פעמים הרוח החיה של השיר והקובע את צילצול – משמעותו".

היינו, המנגינה בדו"כ קשורה למילים שהם מילות עגבים ותאוה, וע"כ המשתמש בהם לניגוני קודש יוצר קשר לשומע בין התכנים המקולקלים להם שמשו המנגינות לתפילות להם מחובר הניגון, ואין זה משנה ש'עוטפים' את דברי הקודש במנגינות, הקשר קיים לשומעים ורק יחידי סגולה מסוגלים להתנער ממנו.

הוא מביא דברי הרי"ף המופיעים בכלבו בסופו: "ש"ן שעושה דברים שאינם הגונים כגון שמוציא מפיו דברי נבלות וכיוצא בזה כגון שמרנן בשירי העורב ממחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מסלקין אותו ועליו ועל כמותו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה".

ועפ"ז פסק הרמ"א בסי' נג (הובא לעיל) להעביר חזן שמשורר שירי עגבים. בניגוד למג"א (הובא לעיל) שבאר את הרמ"א עפ"י ס' חסידים בשירי ע"ז ואילו הצי"א מבארו בשירי עגבים.

ומוכיח הצי"א: "ומצאתי הוכחה ברורה

גמרי אלא ע"י חכמת המוסיקה דאין לומר להחמיר כר' יודא דלית ליה סברא זו דהא כבר פסקו הפוסקים הלכה כרבנן מ"מ נראה דאין ראי' מכאן לפי מ"ש התוספות וז"ל: תימא דמשמע הכא דאע"ג דחוקה היא כיון דכתיב ק' כו' ע"ש אלמא דאפילו כתוב באורייתא לא מהני כשנעשה חוק לע"ז. כ"ש **באותן ניגונים אבל אם אינם מיוחדים נראה דאין בזה איסור** דבהא ודאי איכא למימר דלא מינייהו גמרינן".

היינו, המיוחדים לע"ז נאסרו ואין ליטלם לשם ניגון תפילות ופיוטים, אבל אותם שאינם מיוחדים והם ניגוני חול בעלמא מותר ליטלם ולנגן בהם.

ה. בברכי יוסף (או"ח סי' תקס"ה) חילק בין מנגינות ע"ז למנגינות נכרים וז"ל: "בספר מעשה רוקח פ"ח מהלכות תפלה נשאל על המשוררים קדיש וקדושה לחן שירי נכרים, והאריך לאסור, ובכלל (דבריו) הביא דברי מהר"ם די לונזאנו בספר שתי ידות דף ק' שכתב בשם ספר חסידים (סי' תשסה) ויזהר מי שקולו נעים שלא יזמר ניגונים נכרים, ודקדק שלא כתב שירים נכרים, דזה פשיטא דאסור, אלא נגונים נכרים, כלומר אף דהשיר הוא קדוש, הניגון נכרי יפסידהו, וכו' ע"ש. ונעלם ממנו דברי מהר"ם די לונזאנו עצמו שם בספר שתי ידות דף קמ"ב שכתב וז"ל, וזאת היתה לי סיבה גורמת לחבר רוב שירי על ניגוני הישמעאלים, וכו' **וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירות ותשבחות לשי"ת על ניגונים אשר לא מבני ישראל המה, ואין הדין עמם, כי אין בכך כלום**, עכ"ל. וע"ש מ"ש הרב מהר"ם די לונזאנו בענין זה, ומה שהשיג על מהר"י נאגר"ה בשירותיו".

והרב לונזאנו ונז"י שהביא מע' השואל חולקים עליו, ולא אאמין כי יסופר שיש מי שיסמוך על היחיד נגד הרבים ולעשות הלכה למעשה בקום עשה ובדבר שאפשר לאוסרו משום לתא דבחקותיהם לא תלכו, ומה גם דהמוחש לא יוכחש דגורם גם כן ביטול הכוונה, עכ"ד.

ומוסיף הצי"א: "האמור הוא תמצית דברי התשובה שהשיב בזה הבעל מעשה רוקח שם, ולדעתי כל דברי התשובה מיוסדת ומבוססת על אדני פז, ועליה אין להשיב – והלכה כמותו שאמר כהלכה".

עוד מביא הצי"א מדברי "דב הגאון הגר"ח פלאגי ז"ל בספרו כף חיים סי' י"ג, שמטיף אמרו אמרי – צוף אל המשוררים המנגנים קדיש וקדושה בניגוני – הזרים, וכתב וז"ל: מי יתן שיזהרו המשוררים שלא ינגנו הקדיש והקדושה ניגוני הגוים במאקאם שהיודע מהם יביאו לו הרהורים רעים, ופיגול הוא לא ירצה, וההעדר טוב ממציאותו".

ומלמד הגרא"י ולדנברג סגוריא על תלמידי חכמים שלא ידעו שהמנגינות לקוחות משירי עגבים "אבל היודע מהם ברור שאסור לנגנם ולא לשומעם, כי יביאו לו הרהורים רעים, ופיגול הוא לא ירצה, ולכן ההעדר טוב ממציאותו, וכנ"ז". וכן מביא מדברי הראש"ל ישא ברכה ז"ל בספרו ישא איש בתשובה הנדפסת בסוף חחו"מ (בהשמטה לה' תפלה) שאף הוא דוחה כל שילוב בין המנגינות לבין תפילות ופסוקים.

ומביא מדברי הספר 'כרך של רומי' (סי' א) שלמד מכך ששירי הישמעאלים הוכנסו לבתי כנסיות והלא רוב שיריהם שירי תאוה ועגבים, ולכן מתיר לשורר את

לדברי הנ"ל בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תת"ט, שהשיב שם וז"ל: ולענין ש"ן שהוא נעים קול ומזמר בבית המשתאות בשירי עגבים בשירים של דופי מוחין בידו ואם אין רוצה לשמוע מעבירין אותו, ועליו ועל כיוצא בו אמר הכתוב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, כן השיב הרי"ף ז"ל בתשובה עכ"ל. הרי בהדיא שהרדב"ז ז"ל ביאר בפשיטות שכונת הרי"ף ז"ל בתשובה המה על שירי עגבים ושירי דופי. והרי מקור דברי הרמ"א בזה המה מהרי"ף שבכלבו וא"כ גם כונתו היא לבכזאת, ואסור בכל גוונא, וכדברי הנ"ל. ומבאר שהב"ח והמג"א אף הם יודו שמנגינות שירי עגבים אסורות לגמרי. ומביא ראיה לדבריו מדברי לב העברי (ח"א ד' ע"ג ע"א).

בהמשך מביא את השואל את בעל מעשה רוקח שיצא כנגד נטילת מנגינות של שירי קודש ושירי עגבים למנגינות לתפילות ופסוקים. ובעל מעשה רוקח מבאר ומברר עד כמה הקפידו חכמים על הכוונה בתפילה ואיך ניתן לערב דברים אלו בתפילותינו. ומביא את תשובת הרי"ף שהובאה בכלבו ונפסקה ע"י הרמ"א וכן את דברי ספר חסידים. ומוסיף מעשה רוקח: "כי עיקר השיר הוא הנועם והניגון שבו וכו' ומה גם דאפשר דק"ו הוא שבשעת התפלה עצמה יתעורר בזה ח"ו והמוחש לא יוכחש". ודוחה את המעדיפים את דברי הב"ח על דברי המפרשים הדוחים כל עירוב בין חול לקודש.

וכן מביאו הצי"א: "אחר כל האמור מסכם הבעל מעשה רוקח את דבריו וכותב: מעתה מה להם כי נזעקו כת החולקים, דאפילו לפי דעתם שהרב"ח מתיר, הרי הרב הכוזרי והרב בעל ערוגת הבושם וסה"ח

חבל נחלתו

לפניו ית' תפלות ובקשות פגומות כאלה העטופות בקליפות הסט"א, ותוכם כקליפתם נורקות למצולות תהומות החושך אל מקום אשר לא יפקדו ולא יזכרו, ולא עוד אלא שהמנגנים והמאזינים עוד יתבעו לדין שמים על השתמשם בשרביטו של מלך מלכו – של עולם לישא את שמו לשוא להשמיע עי"כ ניגוני תועבה כאלה. ולכן שומר נפשו ירחק מזה, ולהשמיעים לבער נגע צרעת זה תבוא עליהם ברכת טוב".

ז. בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ז) אף הוא האריך בדיון בנושא. בתחילה מביא מהב"ח בתשובה שנזכרה לעיל ומחלק בין ניגוני ע"ז לניגוני עגבים כשהאחרונים אין בהם משום הליכה בחוקות עכו"ם. ומדמה בתים ששימשו בתי ע"ז למנגינות ולומד מכאן להיתר.

ומוסיף הגרע"י להוכיח מהרשב"א בתשובה (סי' רטו): "ש"צ שקולו ערב ונאה לשומעים, ומאריך בתפלתו כדי שישמעו העם את קולו הערב ושמח בקולו, אם ראוי למחזות בו שראוי לעשות תפלתו תחנונים. "תשובה, דברים אלו אחר כוונת הלב הם אמורים, שאם הש"צ הזה שמח בלבו על שנותן שבח והודאה להשי"ת בקול ערב ובנעימה, ושמח מתוך יראה, תבא עליו ברכה, שהרי אחד מהדברים המחוייבים למי שמורידין אותו לפני התיבה הוא שיש לו נעימה וקולו ערב, כדאיתא בתענית (טו) אלא שצריך לעמוד בכבוד ראש ובאימה כעומד לפני השכינה. אבל אם מתכוין שישמעו העם קולו וישבחוהו ה"ז מגונה, ועליו ועל כיו"ב נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, עכת"ד. וכ"פ מרן בש"ע (סי' נג סעיף יא). ולכן אף אם המנגינה באה ממקור לא טהור, אדרבה הוא מוציא מן הסטרא

מנגינות הנוצרים בבית הכנסת. ובעל ס' כך של רומי מדבר בשבח הנוצרים שהם אינם עו"ז. והרב צי"א חולק עליו ומקשה על דבריו שהופך דברי תורה ומדבר בשבח עו"ז, ומוסיף הצי"א: "וכל זה משום אהבת המוסיקה – הנוצרית שמחבבה בדבריו עד לאחת? רחמנא ליצלן מהאי דעתא. והעולה על כולנה הע"ז בשיתוף ח"ו, רצוני לומר, על זה שמשוה ומעמיד אותנו בשורה אחת עם הנוצרים ואומר לדבק רע כזה טוב, כאילו ח"ו אנו והם משולים לשתי נטיעות יונקות מגומא אחת? אוי לעינים שכך קוראות דברים צורמים כאלה יוצאים מפי רב שכזה? ממש כל כולי רותח מזה, ואיני מוצא מנוח לנפשי. האם ניתן ללמד עליו זכות ולומר שכתב את דבריו רק מפני דרכי שלום ובגלל היותו מקורב להאפיפיו ולגדולי רומי ובישופיהם? (עיון בספרו נחלה לישראל), ולשם מה היה הכרח להדפיס זאת?". ומסכם שאין לסמוך כלל על ספר זה.

ומביא עוד את הדברי חיים מצאנז (ח"ב או"ח סי' יז): "שבאים להתאוות תאוה בבית ה' בחצרות קדשו ולהרהר הבליהם בשעת התפלה ע"י שירי חשק הנזמרים בטרטראות, ואוי להם לפתאים הללו ערלי לב אין תבונה בהם".

וכן מסכם הצי"א: "זאת התורה היוצאת מבירורו ומבירורו המיוחד של הבעל מעשה רוקח בזה, כי הכנסת והלבשת שירי תפלה ובקשות בבתי הכנסיות, בניגוני – עגבים הרי זה כמכניסים אל הקודש אש – זרה אשר לא צוה ה', אשר השרוף ומכלה את כל בשריפת נשמה, כי המוחש לא יוכחש (כלשינו של המעשה רוקח) שזה מביא לביטול הכוונה ולגירוי היצה"ר, ואשר גורם ממילא בכנפיו לסתימת חלונות בשמים ממעל שלא יכנס

גנים ועוד. וכהנה וכהנה גאוניס מפורסמים רבים ועצומים בתורה וביראת ה' טהורה, וכולם נקבצו ובאו בספר הבקשות. **וכמעט כל השירים של עדות המזרח, הנאמרים בנעימה בהודמוניות של שמחות וסעודות, מצוה, כולם חוברו בלחן של שירי עגבים, ע"י פייטנים ומשוררים קדושים וטהורים.** ועל ערבים בתוכה תלינו כנורותינו. ואין פוצה פה ומצפצף, גם זכינו לשמוע תפלות מכמה שליחי צבור תלמידי חכמים צדיקים וישרים בעלי קול נעים, שהתפללו בנעימה מזרחית, בהרכבת מנגינות של שירי עגבים, על קדיש וקדושה ושאר קטעי תפלה, בנועם שיח שרפי קדש, באימה וביראה, ולב הקהל נמשך אחריהם בשמחה ובטוב לבב וקול זמרה. אשרי העם שככה לו. וע' בס' חסידיים (סי' קנח): וכשאתה מתפלל אמור ברכות התפלה בניגון הנעים והמתוק שבעיניך, ובה ימשך לבך אחר מוצא פיך, לבקשה ושאלה ניגון המכין את הלב, ולשבח והודאה ניגון המשמח את הלב, למען ימלא לבך אהבה ושמחה וכו', ע"ש. (וע"ע בס"ח סי' רנא, ע"ש). ואם כדברי המעשה רוקח לא שביק מר חיי לכל בריה, ופוק חזי מאי עמא דבר. וע' בפ"י המשניות לרמב"ם (בפ"א מאבות משנה טז). ודו"ק".

ומביא עוד מדברי ספר כרך של רומי כלפיו יצא בחריפות גדולה הגרא"י ולדנברג זצ"ל: "וכן בקדש חזיתיה להרה"ג ר' ישראל משה חזן ז"ל בשר"ת כרך של רומי (סי' א, דף ד' ע"ד), שהעיד בגדלו, שהמנהג פשוט בכל ארץ ישראל, וארצות ערב בכל בתי הכנסת שמנגנים בתפלה ובדברי קדושה שירי ישמעאל שרובם שירי עגבים, ולא מיחו בהם חכמים, מפני שהענינים עצמם קדושים, ולא איכפת לן שמא באותה שעה

אחרא אל הקדושה, ואין בזה חשש כלל". וממשיך להוכיח כדבריו ממעשה רוקח ומהברכ"י ומביא לשון מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות: "זאת היתה לי לסבה גורמת לחבר רוב שירי על פי ניגוני הישמעאלים, שהם מגביהים קולם בשירתם ונעימתם יותר מזולתם. וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירים ותשבחות להשם יתברך על נגונים אשר לא מבני ישראל המה, ואין הדין עמם, כי אין בכך כלום". ושוב מביא תשובת הר"ף ומביאה כלשונה ומלמד שאין המדובר בשירי ע"ז אלא בשירי הישמעאלים שהם דברי חשק ותאוה. וזו כוונת הרמ"א בהגהתו ולא כמו שפרשו המג"א.

ומוסיף הגרע"י בדעת המג"א: "אכן גם לדבריו דוקא ניגון של ע"ז דחמיר טובא, משא"כ סתם ניגון של גוים, שהורכב על דברי קדושה ושירות ותשבחות להש"ת שפיר דמי, וכמ"ש המהר"ם די לונזאנו הנ"ל ועבד עובדא בנפשיה. (וע' היטב במעשה רוקח שם דע"ה רע"ב, ובשר"ת יהודה יעלה אסאד חאר"ח סי' לט, ובהגה מבן המחבר. ע"ש. ודו"ק). והנה נודע שכמה מגאוני ישראל קדושים אשר בארץ המה, חיברו שירות ותשבחות להש"ת לחן מנגינות של שירי עגבים, בלשון הנופל על לשון בדמיון רב. (והרב שתי ידות דקמ"ב ע"ב פקפק ע"ז, ואינו מוכרח). וכן שירי הבקשות הנאמרים ברוב קהל ועדה בבתי כנסיות בלילות שבת נוסדו וחוברו ע"פ לחן מנגינות שירי עגבים, על ידי גאוני ישראל, ומהם: הגאון ר' שלמה לניאדו, המחבר שו"ת בית דינו של שלמה, והגאון ר' אברהם ענתבי, המחבר ס' יושב אהלים ועוד. והגאון ר' מרדכי לבטון, המחבר ס' נוכח השלחן. והגאון ר' מרדכי עבאדי, המחבר ס' מעין

חבל נחלתו

פח) והובא בב"י יו"ד (סי' קעח), דלא שייך ד"ז אלא בדבר חוק בלי טעם כלל וכו'. משא"כ בניגון המוסיקא אף שהקול הזה נשמע בית תפלתם של אוה"ע, הרי הוא מביא הכניעה וערבות אצלנו, לפי מה שהורגלו השומעים, הלא"ה לא יכון לבבם ולא תתיישב דעתם בתפלתם, וכי בשביל שוטים שקלקלו וקבעו בבית תפלתם, נאסר אנחנו בזה, והרי הקרבנות והקטורת לא נאסרו בבהמ"ק וכו', עש"ב". ומביא שיש כמה טעויות ואי-דיוקים בדברי הכרך של רומי.

ובכ"ז מקבל דבריו: "מ"מ תסגי לן עדותו על מנהג ארץ ישראל וארצות ערב להלחין שירי עגבים על קדישים וקדושות וקטעי תפלה. וגם בעיקר ההלכה הסכים לזה הגאון ר' שמואל חיים הכהן ז"ל רבה של טבריה בתשובתו שם (דף ו ע"ב). ע"ש".

וחולק על המעשה רוקח וזכור לאברהם והגר"ח פלאגי' בס' כף החיים ומסכם: "אולם נראה שאין לחוש לזה, וכמ"ש מהר"ם די לונאנו וברכי יוסף וזכ"א, ודבריהם עיקר נגד דברי המעשה רוקח, שהמנהג של גדולי ישראל מסייעם להלכה ולמעשה, וכן הסכים הרב כרך של רומי הנ"ל. וכתב הרה"ג ר' אליהו חזן ז"ל רבה של אלכסנדריא של מצרים בשר"ת תעלומות לב ח"ג (דף צו ע"ג), שדבריו נאמנו מאד, להקל בזה, ע"ש. והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם, ומנהגם תורה הוא".

ח. עולה מן הדברים שהגאון ציץ אליעזר זצ"ל ויבלח"א הגר"ע יוסף נחלקו בכך מן הקצה אל הקצה. וכמובן שאף הגרע"י לא מצטרף לדברי השבח של הכרך של רומי לנוצרים, אבל לעצם הענין הוא מקלס את המצרפים מנגינות חול ועגבים

שמנגן אותה נגינה בתפלה, יזכור דברי הערבים שהם ענינים פחותים ושירי עגבים. (ושם דף ד ע"ב): ומעיד אני עלי שמים וארץ שבהיותי בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים סמינא (=אזמיר), ראיתי מגדולי החכמים שהיו ג"כ משוררים גדולים ע"פ חכמת המוסיקא, ובראשם הרב המופלא ר' אברהם הכהן אריאש זלה"ה, שהיו הולכים אחרי הפרגוד של **כנסיית הנוצרים** בימי חגם להתלמד מהם נגינת מיוחדות ע"פ המוסיקא, להתאימם לתפלת ימים נוראים שצריכים הכנעה גדולה. והיו מסדרים מאותם קולות הנגינה קדישים וקדושות הפלא ופלא, ומבואר מזה שאין להקפיד על הניגון אלא על המלות הקדושות, והסברא מכרעת כן, שאל"כ מהיכן נשאר לנו ניגונים וקולות ערבים והלא נשכחו מאתנו שירי דוד ושירי הלויים על הדוכן, כמ"ש איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, ובכל מקום שגלו ישראל למדו ניגוני אותם ארצות ששכנו שם, ובא"י ובארצות ערב קול ניגוני התפלות והקדישים והקדושות כולם ע"פ ניגון הערבים, ובטורקיא קולות טורקיות, ובאדום קולות אדומיות, ומי יוכל להכחיש המוחש, האם נאמר שכל ישראל שגו ברואה ח"ו, אלא ודאי לא קפדינן כי אם על הלשון שיהיה בלשון הקודש בשירות ותשבחות להשי"ת, וגם אני מפני רצון הגאון החסיד הראשון לציון מהרח"א גאגין זצ"ל נטפלת ליסד פיוטים על משקל שירי ערב, וכמעט לשון נופל על לשון. (ושם דף א' סע"ד): ומ"ש הב"ח בתשו' (סי' קכז) להחמיר בניגונים המיוחדים לע"ז, והביא ראיה מן המצבה, במחכ"ת, שאני מצבה שהיא חוק בלי טעם ולכן נאסרה לישראל, שע"ז נאמר ובחוקותיהם לא תלכו, וכמ"ש מהרי"ק (שרש

לתפילות פיוטים ופסוקים.

וכדעת הצי"א דעת שו"ת שבט הלוי (ה"ט סי' יט) שכותב בתשובה לרב הגאון יעקב משה הלל (בעל ס' 'תמים תהיה'): "אשר הצינו לפנינו בענין החזנים שמשתמשים בנגוני גוים או עגבים, וכ"ת האריך באריכות נפלא אין להוסיף אבל פשיטא מאד דהלכה כפשטות הרמ"א באו"ח סי' נ"ג סכ"ה ומג"א שם ס"ק ל"א דגם הניגון עצמו בלי הלשון אסור להשתמש בו, וכל ששומע נגונים כאלה ומכניסם לבית מקדש מעט עליו לפרוש ממלאכת הקודש, ועיין ש"ס חגיגה ט"ו ע"ב זמר יוני לא פסק מפומי, וזה ה"י סבת אחר שיצא ר"ל למינות וע"ש ברש"י דה"י לו להניח בשביל חורבן הבית, מכח בשיר לא ישתו יין, ועיין גיטין ז' ע"א, ובצדק הקשה מהרש"א בח"א דא"כ כל מין זמר נמי, וגם פי' מהרש"א דה"י בו מינות בזמר גופיה, וע"כ ש"ס סו"פ מרובה דחכמת יונית אסורה, וכנראה דר"ל אפי' חכמת יונית שאינה נגד יסודי דת תוה"ק בהשקפה ראשונה מכ"מ מינות משכא, ולפי דברי מג"א ורמ"א וס"ח הדברים כפשוטן דעצם הדבר דזמר יוני לא פסק מפומי גרם לתורתו של אחר לצאת מגדר קדושה ה' ירחם עלינו, עכ"פ מסקנת כ"ת כולו אמת נכון לדינא".

ט. ולדעתו הצטרף המהדיר של הברכ"י (סי' תקס) וז"ל: "אע"פ שנראה שנוטה רבנו להקל בדבר עכ"פ לשמוע שירי נכרים מקולם שלהם כתב בצירוף שמיר אות ק": "השומע קול שיר שאינו של קדושה מטמא אזניו, און ששמעה תרשע ויבוא לידי קרי". רח"ל. וראה עוד בספר חסידים סי' רל"ח ובמגן אברהם סי' נ"ג ס"ק ל"א. ובמשנה ברורה שם הביא מתשו' הב"ח שדווקא שירי ע"ז ממש. ע"ש. אבל רבנו אינו סובר כן

כמבואר. וע"ע בשו"ת הר"ף סי' רפ"א ובתשו' הרמב"ם (בלאו) סי' רכ"ד ובא"י הים על שערי תשובה לגאונים סי' קנ"ב ובשו"ת כרך של רומי סי' א' ובשו"ת יחזה דעת ח"ב סי' ה'. ובענ"ד כתבתי במקור"א שללא ספק שירים הידועים לבעלי תשובה כשירי עגבים אין ראוי כלל להופכם לניגוני קדש לכל הפחות עד אשר ישתקע שם אותו שיר טמא (כלומר אחרי שנות דור לפחות), כי לבד זילותא טובא שבדבר, גם גורם לשומעים להיזכר באותו שיר טמא, ולא חסרים ניגונים בעם ישראל. ופוק חזי למהר"ם די לונזאנו שציין רבנו כמה התמרמר על הרב בעל וכו' על שער לה' ולשכינה בלשונות שקרובים (לדעתו) לעגבים. (והאמת שממה שראיתי לא מינה וכמעט לא מקצתיה. ומנהג המערב והמזרח בזה ידוע. וד"ב). והלום ראיתי שכיו"ב כתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' י"ב למחות בתוקף על המכניסים מנגינות שירי עגבים. ע"ש. אבל לאסור בכללות גם לחן שירי נכרים שנשתקע שמו ואין אנו יודעים כלל מלותיהם וכו' לא מסתבר לאסור כלל, וראיית הרב כש"ר שם להתיר, ממה שעניינו הרואות שמנגינות כל הקהילות נמשכות אחר מנגינות ארץ מוצאם, ראייה ראייה שאין עליה תשובה היא. וראה גם בסוף שו"ת ר"י דלאטש. ומנהג ישראל תורה".

י. הטעמים שלא ליטול מנגינות מן הנכרים מבוססות על נטילה מע"ז ועל כך שע"י הניגונים תכני העגבים המלופפים בתוך המנגינות ימשכו את המתפללים ויגרמו להם לסטות מהתפילה. לעומתם המחייבים מדברים בעיקר על קליטת מנגינות מנוכרים כגורמים להתעלות בתפילה.

במחשבה ראשונה חשבתי שיש לחלק

חבל נחלתו

מהקהל מכירן כמנגינות חול יש להימנע משימוש בהן, מכיון שהן מושכות את לב הציבור לתוכן המלוּפף בהן. אבל מנגינות שהקהל אינו מכירן כלל יש אפשרות להשתמש בהן אם הן מוסיפות לכוונת המתפלל.

מסקנה

מנגינות שנכנסו כבר והן מעוררות לתפילה מותר להמשיך ולהתפלל עימן, אולם בדורנו ישנם מלחינים יהודים ואי"צ לרעות בשדות זרים, ובע"ה עם ישראל יחזור לבריאותו המלאה במלוא כוחותיו ככרכא דכולא ביה, וכנהרא דמכיפיה מתבריך יחדש בשדה המוסיקה והמנגינות וישאב ממעינות קודש מהם שאבו הלויים בבית המקדש ולא יצטרך לשאוב ממקורות זרים.

בין הנוטלים ממוסלמים לנוטלים מן הנוצרים. שכן האחרונים עו"ז ונדבק מתפלתם למנגינתם. אולם עפ"י עדות האחרונים, גדולי ישראל שאבו נגינות אף מן הנוצרים וא"כ החילוק אינו נכון.

יש לי להוסיף ממה ששמעתי מר' עזרא ברנע הי"ו, מנהל מכון רננות (וחבר הוועד להוצאת כתבי הראשל"צ הרה"ג בצמ"ח עזיאל זצ"ל) העוסק בשימור פיוטים ונגינות יהודיים שסיפר לי, כי אחד מגדולי החזנים בתורכיה היה נוהג בימי הששי לשמוע את המנגינות במסגדים ומשלבם לאחר מכן בתפילות שהיה מתפלל בשבת. המנגינות הפכו לחלק מתפילות ישראל. וחוקרים תורכיים למנגינות עתיקות של תפלתם באו ולמדו מעם ישראל על מנגינותיהם הקדומות. עוד נראה לענ"ד, שמנגינות שחלק

סימן ו

קריאה בתורה ע"י נכה

עד שנעשה נכה ל"ע, והוא מרותק לכסא גלגלים, אם יכול להתאמץ בעזרת אנשים אחרים שיקימוהו ויוכל לעמוד ולהיסמך על התיבה, רשאי להיות שליח צבור ולקרוא בתורה, אבל אם אינו יכול לעמוד כלל, אפילו ע"י סמיכה גמורה, אין להתיר לנכה כזה להיות שליח ציבור ולקרוא בתורה מיושב¹.

ובמקורות האריך בראיות שבקריאה ע"י סמיכה מותר אבל בישיבה אין להתיר לו

שאלה

האם מותר להעלות לקריאה בתורה או שבעל הקורא יהיה נכה היושב על כסא גלגלים ואינו מסוגל לעמוד ולהישען על הבימה?

תשובה

א. כתב בספר ילקוט יוסף (כרך ב' סי' קמא ס"ב): "שליח ציבור שידוע לקרוא בתורה בטעמיה ובדקדוקיה, וחלה ברגליו

1. לא מצאתי את הבחנתו לגבי שליח ציבור בקריאת התורה.